

INLEIDING

Valérie De Prycker

Geluk is een eeuwenoud en universeel thema. Iedereen heeft er wel eens over nagedacht of over gediscussieerd. Eeuwen geleden al debatteerden antieke filosofen over dit complexe thema. Zij kwamen hierbij niet tot een consensus over wat geluk is en over hoe het best bereikt kan worden. Volgens Aristoteles lag geluk in de actualisatie van je persoonlijke potentieel. Hij geloofde dat dit mogelijk was door een leven van intellectuele contemplatie. Epicurus daarentegen associeerde geluk eerder met het genot van een leven zonder pijn of zorgen. Beide benaderingen van geluk lagen aan de basis van twee tradities - respectievelijk het eudaimonisme en het hedonisme - die vandaag nog steeds bestaan, zij het niet uitsluitend in een filosofisch maar ook in een wetenschappelijk discours.

Vanaf het einde van de twintigste eeuw raakten ook sociologen, psychologen en economen geïnteresseerd in dit eeuwenoude filosofische thema. Geluk kwam in een heel ander daglicht te staan doordat de speculatie nu plaats moest ruimen voor een empirische studie van geluk. Het definitieprobleem was hiermee evenwel niet opgelost. De strijd tussen beide tradities bleef bestaan. De meest gebruikte definitie van geluk is deze van 'subjectief welzijn', waarbij geluk gerelateerd wordt aan een algemene levenstevredenheid en het overwicht van positieve over negatieve emoties. Door de focus op een maximum aan genot en een minimum aan pijn valt deze definitie onder de hedonistische traditie. Minder frequent gebruikte invullingen behoren tot de eudaimonische traditie waarin concepten zoals zelfactualisatie, 'flow' of 'capabilities' centraal staan.

In dit wetenschappelijk onderzoek werden de factoren die geluk bepalen op grote schaal bestudeerd. Ook werden nationale geluksniveaus in meer dan honderd verschillende landen gemeten. Omdat dit onderzoek al veel kennis opleverde over de condities van geluk en de verschillende nationale geluksniveaus menen een groot aantal onderzoekers dat deze wetenschappelijke kennis op beleidsniveau kan gebruikt worden om zo 'het grootste geluk voor het grootste aantal mensen' te bevorderen. Dit idee werd al in de achttiende eeuw door Jeremy Bentham verwoord. Door een calculus van genot en pijn te maken wilde hij geluk meetbaar maken om het zo tot het basisprincipe van de politieke besluitvorming te maken. Van een echte wetenschap van het geluk - laat staan een gelukspolitiek - was toen nog geen sprake.

Vandaag beschikken we wel over een groot aantal wetenschappelijke data en is de vraag naar een toepassing op beleidsniveau dus brandend actueel. Een eerste vereiste voor dit soort toepassing is de ontwikkeling van nationale geluksindicatoren. Verschillende studies zijn op dit moment lopende, waaronder in België het zogenaamde WellBeBe-project waarvan Luc Van Ootegem en Sophie Spillemaeckers (p.121-146) in dit nummer een aantal onderzoeksresultaten zullen presenteren. Een tweede stap is het effectieve gebruik van deze indicatoren op het politieke domein. Dat is voorlopig nog toekomstmuziek. In Engeland zijn er in beleidskringen al een aantal stemmen (Donovan & Halpern, 2002; Layard, 2005) die pleiten voor een politiek gebruik van geluksindicatoren. En één Britse overheidsinstelling DEFRA ('Department for Environment, Food and

Rural Affairs’) heeft geluk al effectief als één van zijn doelstellingen op de agenda gezet (Dolan & Peasgood, 2006). Toch kan geluk vandaag nog geen belangrijk politiek agendapunt genoemd worden, behalve in een afgelegen koninkrijk in de Himalaya. In Buthan wordt het beleid al effectief afgestemd op het zogenaamde ‘Gross National Happiness’ van de bevolking. Niet de economische groei maar het geluk van de burger is daar de voornaamste doelstelling van het beleid. Deze beleidsstrategie past evenwel binnen de boeddhistische achtergrond van het land en kan daarom niet als blauwdruk voor Westerse democratische landen beschouwd worden. In onze hedendaagse democratieën is het minder evident dat een subjectieve ervaring als geluk ook op de politieke agenda komt te staan. Verschillende vragen rijzen hierbij op. Welke meerwaarde kan dit bieden aan het bestaande beleid? En zijn er gevaren of hindernissen verbonden aan het toepassen van geluksonderzoek op beleidsniveau? Deze vragen zullen in dit themanummer centraal staan.

Valérie De Prycker (p.7-24) geeft in het eerste artikel van dit nummer een overzicht van het debat over het gebruik van geluksonderzoek in het politieke domein. Door de belangrijkste discussiepunten in dit debat te schetsen, toont ze de voordelen maar ook de hindernissen van een gelukspolitiek. Vijf discussiepunten staan hierbij centraal. Ten eerste is het de vraag of het onderzoek voldoende gevorderd is om toegepast te worden op beleidsniveau. Ten tweede bestaat er onenigheid over de waarde van geluk en het promoten ervan. Ten derde lopen de meningen ook uiteen over de mogelijkheid om een gelukspolitiek te realiseren. Ten vierde is er de vraag hoe de verhouding tussen de burger en de overheid precies vorm moet krijgen in zo’n gelukspolitiek. Het gevaar voor paternalisme loert immers om de hoek. En een laatste discussiepunt in dit debat is hoe politici voor een rechtvaardige verdeling van het geluk kunnen zorgen. De eerste vier vragen zullen in de verschillende bijdragen van dit themanummer uitvoerig behandeld worden.

Wat de vorderingstoestand van het geluksonderzoek betreft, kan zowel het hogerop vermelde definitieprobleem als de meetbaarheid van geluk genoemd worden. De meeste auteurs in dit nummer hanteren de definitie van ‘subjectief welzijn’ die in het geluksonderzoek meest gangbaar is. **Antoon Vandeveld** (p.67-86) wijst echter op de beperkingen van deze hedonistische definitie. Vertrekkende vanuit de aristotelische traditie pleit hij voor een ruimere invulling van geluk. Hij plaatst zichzelf hiermee binnen de eudaimonische traditie. Verder confronteert Vandeveld de huidige data van het geluksonderzoek met wat filosofen eeuwen geleden over geluk zeiden en komt hij op basis hiervan tot een aantal aanbevelingen voor politici. Hij is van mening dat geluk voornamelijk een bijproduct is van andere waardevolle activiteiten die mensen ondernemen. De rol van de overheid bestaat er daarom in om meer gunstige omstandigheden te creëren waarin mensen op autonome wijze hun geluk kunnen nastreven.

Ook de bijdrage van **Luc Van Ootegem en Sophie Spillemaeckers** (p.121-146) kan binnen de eudaimonische traditie geplaatst worden. Vertrekkende vanuit de ‘capabilities’-benadering van Amartya Sen brengen zij aan de hand van focusgroepdiscussies in kaart wat de gemiddelde Belg onder ‘een goed leven’ verstaat en welke criteria mensen hierbij hanteren. Specifieke aandacht wordt hierbij besteed aan de relatie tussen politiek en welzijn. Dit onderzoek is deel van het WellBeBe-project dat erop gericht is een nieuwe index van welzijnsindicatoren voor België tot stand te brengen.

Onder de vraag naar de vorderingsstaat van het geluksonderzoek valt ook de discussie over de meetbaarheid van geluk. **Jantine Schröder, Peter Theuns, Francis Heylighen en Jan Bernheim** (p.87-105) gaan in op deze vraag door enkele beperkingen van de traditionele meettechnieken te bespreken en een minder gevoelig meetinstrument ACSA ('Anamnestic Comparative Self Assessment') voor te stellen. Ondanks deze kanttekeningen bij het meten van geluk brengen deze auteurs een optimistisch verhaal ten aanzien van een gelukspolitiek. Vanuit een evolutionair progressief wereldbeeld pleiten zij ervoor om subjectief welbevinden tot nieuwe maatstaf van maatschappelijke vooruitgang te maken.

Ook **Jan Ott** (p.106-120) bespreekt de meetbaarheid van geluk. Hij onderscheidt drie manieren om geluk te meten: kennelijke voorkeuren, expliciete voorkeuren en zelfgerapporteerd geluk. Ott bespreekt de beperkingen van de eerste twee meettechnieken en toont aan hoe met zelfgerapporteerd geluk als maatstaf nieuwe gezichtspunten kunnen worden ontwikkeld bij het zoeken naar randvoorwaarden voor beleid. Hij licht dit toe door zelfgerapporteerd geluk als maatstaf te gebruiken bij de beoordeling van het belang van de democratische en de technische kwaliteit van de overheid.

Het tweede en derde discussiepunt binnen het debat over een gelukspolitiek behandelen de vraag naar de wenselijkheid en de mogelijkheid van zo'n politieke oriëntatie. Deze beide vragen worden door **Ruut Veenhoven** (p.29- 60) positief beantwoord. Veenhoven bespreekt een groot aantal empirische onderzoeksresultaten die groen licht geven voor het stimuleren van het geluk van de burger. Hij gaat de belangrijkste argumenten van tegenstanders te lijf met onderzoeksresultaten die pleiten in het voordeel van een gelukspolitiek. Op deze manier toont hij aan dat de bevordering van geluk zowel mogelijk als wenselijk is.

Laura Capitaine (p.51-66) geeft een heel ander antwoord op deze vragen naar de wenselijkheid en de mogelijkheid van een gelukspolitiek. Zij neemt een aantal argumenten van voorstanders - waaronder Ruut Veenhoven - onder de loep en waarschuwt voor mogelijke problemen of hindernissen die aan hun voorstellen verbonden zijn. Meer specifiek problematiseert zij de noodzaak aan een dergelijke politieke hervorming. Ook de vraag naar de haalbaarheid van een gelukspolitiek beantwoordt zij negatief. Zij acht de invoering van een gelukspolitiek op dit ogenblik nog niet mogelijk en ze is ook van mening dat het nog onduidelijk is of de voorgestelde beleidsmaatregelen werkelijk in staat zijn om het geluk te bevorderen.

Een laatste discussiepunt dat in dit nummer aan bod komt, is de vraag naar de rol van de burger enerzijds en de rol van de overheid anderzijds. Is een gelukspolitiek niet in strijd met de autonomie van de burger? En verzandt dit type beleid niet al snel in een paternalistische overheid? **Francis Heylighen** (p.147-167) vindt hierop een antwoord in de filosofie van het libertair paternalisme: burgers de vrijheid laten om te kiezen wat ze doen, maar hen stimuleren om keuzes te maken die hun welzijn maximaliseren. Concreet stelt hij verschillende stimulatiemechanismen en stimulatiecriteria voor die politici als leidraad kunnen hanteren.

Ook **Jan Ott** (p.106-120) gaat in op deze vraag naar de rol van de overheid door aan te tonen dat de kwaliteit van de overheid belangrijk is voor het geluk van burgers. Zijn onderzoek toont aan dat niet de omvang maar wel de technische kwaliteit van de over-

heid van belang is voor het geluk van burgers. En in rijke landen blijkt ook de democratische kwaliteit van de overheid een effect te hebben op het geluk van de burger.

Literatuur

DOLAN P. & PEASGOOD T. (2006), *Review of research on the influences on personal well-being and application to policy making*, DEFRA-report, UK-government, Department for Environment, Food and Rural Affairs.

DONOVAN N. & HALPERN D. (2002), *Life satisfaction: the state of knowledge and implications for government*, Discussion paper for Strategy Unit, UK Cabinet Office.

LAYARD R. (2005), *Happiness. Lessons from a new science*, The Penguin Press, New York.